

Tjugofem år av tålamod

Av Niklas Ekdal

TIMBRO ESSÄ

Livet på jorden är ett obegripligt mirakel. Runt omkring har vi miljarder ljusår av frusen tomhet och glödande infernon. Här nere är allt lagom: syre, värme, vatten, jord, stabilitet, evolution.

Som metafor påminner det inte så lite om den liberala demokratin. Hur kunde denna ömtåliga planta slå rot i kulturer som sedan urminnes tider präglats av den starkes rätt? Hur fick folkvilja och makt-delning despoterna på fall? Hur kan tillit mellan främlingar bli så stor att lagar, marknad, sophämtning och nätpoker bara fungerar?

Om frihetens underverk har det skrivits hela bibliotek, av världens skarpaste hjärnor. Jag ska inte försöka upprepa deras recept här – ni känner redan till de viktigaste ingredienserna – men däremot våga mig på en sammanfattning, i ett enda ord.

Svaret på frihetens gåta är: tålamod.

Historiens värsta förbrytelser har begåtts av makthavare utan tålamod, och utan legala spärrar. Livsrum till oss på andras bekostad – nu! Proletariatets paradiset – nu! Guds rike på jorden – nu! Olja, slavar och elfenben – nu!

Världens i dag mest anständiga nation, Tyskland, har gått igenom flest varianter på dårskapens tema. Ett kvarts sekel efter DDR-kommunismens fall kan det därför vara på sin plats att minnas några tyska statsmän med precis det rätta tålamodet.

.....

Kristdemokraten Konrad Adenauer, som rehabiliterade Västtyskland efter nazismen, myntade det bästa av alla politiska slagord:

Keine Experimente.

Inga experiment. Bara författningen, friheten och det stillsamma framåtskridandet.

En politiker med så sövande program hade blivit både utskrattad och näthatad på Twitter. Men under 14 år som regeringschef förvandlade han en grushög till ett välfärdsparadis, och tidernas vidrigaste stat till Europas högst respekterade.

På andra sidan mittlinjen i tysk efterkrigspolitik hittar man socialdemokraten Helmut Schmidt, som också hade en minnesvärd tumregel:

Wer Visionen hat, soll zum Arzt gehen.

»Den som har visioner bör söka läkare.«

I mikrobloggens tidevarv är politikens dödssynd tvärtom att sakna visioner. Till exempel i Sverige har det gått dithän att en regering kan hålla sig med enbart framtidsvisioner, av typen lägst arbetslöshet i EU, och ingenting annat. Så nej, inte heller Helmut Schmidt hade blivit långlivad på 2000-talet.

Den största statskonsten är att förena ett saktmodigt, demokratiskt sinnelag med realistiska drömmar. *Yes, we will* snarare än *Yes, we can*. Också detta världsrekord sattes en gång i Tyskland, närmare bestämt 1963 av USA:s president John F Kennedy.

Bara 18 år efter andra världskriget, där tyskar och amerikaner hade slaktat varandra utan pardon, deklarerade JFK framför folkmassan i Hitlers huvudstad, ett stenkast från kommunisternas mur:

.....

When one man is enslaved, all are not free. When all are free, then we can look forward to that day when this city will be joined as one and this country and this great Continent of Europe in a peaceful and hopeful globe. All free men, wherever they may live, are citizens of Berlin. Therefore, as a free man, I take pride in the words »Ich bin ein Berliner«.

Bättre än så blir inte retoriken. Men det var politiken som var grejen. Tålamodet.

Å ena sidan kraften att försvara den nyvunna friheten, å andra sidan insikten att kommunismen med tiden skulle ruttna inifrån. Dramat tog ytterligare 25 år men slutade precis som Kennedy förutsagt, utan blodspillan.

Det fenomenala med hans tyska ögonblick är hur historiens, nuets och framtidens trådar löper samman i en enda idé, formulerad på den mest utmanande plats man kan tänka sig.

Berlin hade nyss varit centrum för det mordiska Tredje riket; till och med Konrad Adenauer upplevde staden som obehagligt preussisk, rent av hednisk. Kommunismen utgjorde nu inte bara ett militärt hot, utan också ett politiskt alternativ för många i väst.

Det fria Västberlin djupt inne i DDR var som det ensamma, blå jordklotet svävande i en ogästvänlig rymd. Ett mirakel.

Muren avslöjade snart arbetarnas paradiset som ett fångläger. Kennedy sålde med sin egen kropp och själ in det demokratiska alternativ som Berlin så många gånger hade förkastat – *Ich bin ein Berliner* – och tyskarna sträckte fram händerna.

En nattvard för friheten.

.....

På temat djärva framtidsplaner i demokratins namn får man inte glömma ett annat av JFK:s tal, levererat något år tidigare i Austin, Texas:

We choose to go to the Moon, not because it is easy but
because it is hard.

Vid den tiden fanns inte alls tekniken att åka till månen, knappt att ta sig ovanför molnen. Pentagon avskydde tanken på ett så dyrt, osäkert, civilt rymdäventyr. Men Kennedy gav sig inte: friheten och kunskapen var samma mission, ett projekt med lång framförhållning.

Sju år senare följde över en halv miljard människor Apollo 11:s upptäcktsfärd på TV, och Sovjetväldet fick en knäck som inga arméer kunde ha tillfogat det.

Mellan 1969 och 1989 följde två dystra decennier av förtryck i halva världen, förfärliga krig via ombud och sviktande demokratiskt självförtroende. Västeuropeiska intellektuella fick för sig att kapitalismen var fascistisk, och att terrordåd skulle avtäcka förtryckarstatens sanna ansikte.

Ideologerna i Röda armé-fraktionen, Röda brigaderna och Action Directe var förvisso bindgalna, men inte sist i paraden. Vänsterextremismen förlorade sin tjusning när kulisserna i öst rasade, bara för att återuppstå under nya etiketter.

Berlinmurens fall inledde det långa 1990-talet som skulle vara till september 2001. Som genom ett gudomligt ingripande ställde sig himlakropparna i världspolitiken rätt: kalla kriget avblåst, Östeuropa demokratiserat, apartheid avskaffat, Yassir Arafat i famnen på Yitzhak Rabin. Till och med katastroferna – Kuwait, Bosnien,

.....

Rwanda – bekräftade en ny era där folkrätt gick före stormaktsintressen.

Det var EU:s och FN:s stoltaste ögonblick. Det var för bra för att vara sant.

De som talade om historiens slut och den liberala demokratins eviga dominans fick äta upp sina hattar. Hoten har återvänt på bred front, många gamla, några nya.

Frihetens mest koleriska fiender är lättast att känna igen: fascister, kommunister, islamister. De förstnämnda är nog så pigga i dagens Europa, nästan flygfärdiga i Vladimir Putins Ryssland, på häckningsstadiet i gamla revir som Spanien, Italien, Ungern där demokratin står allt lägre i kurs. Inte ens de protestantiska välfärdsstaterna verkar immuna mot populisterna som stänger gränser och sorterar folk efter hudfärg.

Marxismen är mest en angelägenhet för kulturskribenter och intellektuella vid universiteten. Men underskatta inte suget i utopin om det klasslösa samhället, när världsekonomin krisar och minnet av Sovjetkommunismen dör.

Religiösa fanatiker utgör ett mera överhängande hot rent fysiskt. Stockholm, London, Madrid och New York har redan haft sina självmordsbombare. Fler kommer att följa om inte dårskapen och vanstyret i Mellanöstern får ett slut.

Försöken att införa det öppna samhället utifrån, med militärmakt, har bara undergrävt demokratins trovärdighet. De neokonservativa hetsporrar som ledde USA in i Irak 2003 var inspirerade av trotskismen. Så blev »Bushdoktrinen« ironiskt nog mer vänsterextrem än

.....

konservativ till sin karaktär: revolutionär internationalism, förakt för tröga institutioner, nonchalans inför fakta på marken.

Vem som helst kan se att resultatet i Mellanöstern inte blev idealiskt. Ännu värre är den bestående skada som »kriget mot terrorismen« vållade på frihetens idé.

Genom att bunta ihop USA:s militära offensiver med kapitalismen kunde en ny, ung vänster lansera fantasin om »chockdoktrinen«. Kapitulera inför globaliseringen annars blir du skendränkt och bombad, ungefär.

Det var en bisarr logik, men med stor publik. Sedan slog finanskrisen till. Skattepengar gick till att rädda giriga banker medan vanligt folk förlorade hem och jobb. FN:s klimatpanel proklamerade den yttersta tiden. Amerikansk underrättelsetjänst visade sig ha ögon och öron på de mest olämpliga ställen.

Plötsligt framstod Kina som både välskött och rationellt. Enligt en opinionsmätning 2013 var 85 procent av kineserna »mycket nöjda« med sitt lands färdriktning. I USA blev motsvarande siffra 31 procent.

Detta är demokratins moment 22. Fria medborgare, medier och oppositionspolitiker fokuserar alltid på det negativa, det som för tillfället inte fungerar. Sammantaget blir verklighetsbilden dyster som i en Bergmanfilm – jämfört med diktaturens smattrande propagandanummer – men det är ju ångesten som för samhället framåt.

Risken är bara att de okunniga och de otåliga förväxlar orsak med verkan; friheten och kapitalismen har många problem, alltså måste vi skära halsen av kapitalismen och friheten.

.....

I spåren av säkerhetshot och lågkonjunktur hörs ekon från 1930-talet i välmående västländer där man borde veta bättre. De enda som verkligen älskar EU är ukrainarna, som står utanför. De enda som verkligen förstår att uppskatta friheten är egyptier, iranier och kubaner, som inte har den.

De enda som drömmer om marknadens osynliga hand är snart nordkoreanerna.

De som verkligen visar tålmod och långt perspektiv är den kinesiska centralkommittén. Demokratiernas finansministrar och centralbankschefer orkar knappt tänka längre än till nästa handelsdag på börserna, pressade som de är under korstrycket av ekonomisk stagnation och politiska förväntningar.

Allt detta bidrar till en känsla av kulturskymning. Många människor – särskilt de på avstånd från jobb, pengar och inflytande, som ungdomar – kan bli lätta byten för radikala predikanter. Motståndskraften hänger på tålmodet med demokrati och marknadsekonomi, också när de har dåliga dagar.

John F Kennedy igen:

Freedom has many difficulties and democracy is not perfect.
But we have never had to put a wall up to keep our people in,
to prevent them from leaving us.

Överallt där kapitalismen fungerar tas den för given, liksom välfärden den genererar. Men många tror att man kan ha demokrati och skyddsnät utan marknadsekonomi, att man kan ha frihet utan fri rörlighet och äganderätt, eller att man kan ha ett välavlönat arbete utan privat företagsamhet.

.....

Många förväxlar demokratins långsamma sorl med käbbel. Många känner inte till att det så sent som 1941 bara fanns 11 fria länder i hela världen.

Många tror att rösträtten är kronan på verket i en demokrati. Men valsedeln är inte värd mycket utan fred, rättssäkerhet, öppenhet, mångfald, yttrandefrihet, utbildning och näringsfrihet.

Allt detta måste ibland försvaras mot yttre fiender, men de största utmaningarna kommer inifrån. De beror på att länder som Sverige närmar sig toppen på behovstrappan. Alla har redan Iphone och Nikeskor. Nu vill man ha harmoni.

Med en välvillig tolkning kan denna brådska att skapa perfekt jämlikhet, jämställdhet, antirasism och miljö likna en liberalism på anabola steroider. Samma mål, olika tidtabell?

Tyvärr är otåligheten inte så harmlös. Radikalfeminismen kräver liksom marxismen en tvångsintegration i elitens teoretiska modell. Antirasister och islamister kräver tvärtom en exkludering av dem som inte sett ljuset, av dem som inte själva är »rasifierade«.

Målet är helt enkelt en ny människa. Ett sannare samhälle. Ett annat system än den marknadsliberala demokratin där så många väljer »fel«, där socialt och ekonomiskt framåtskridande är en så trög process.

I bakgrunden finns suget efter något autentiskt. Något mera storlaget att leva för än shoppingens skitdrömmar. Till exempel en organisk gemenskap där alla gillar lika.

På det temat är det oundvikligt att åkalla en annan tysk ledare, som skrev så här om åren före världskrigen:

.....

Inget grämde mig så mycket i min vilda ungdom som att jag fötts i denna tid, när äreminnen bara restes över affärsidkare och tjänstemän. Historiens vågor verkade rulla så smidigt att framtiden bara lovade en fredlig tävlan mellan nationer. Med andra ord – en gemytlig match i svindleri utan möjlighet till våldsamt motstånd.

Adolf Hitlers sjuka fantasier om ariskt livsrum och judiska konspirationer är främmande för normala människor. Hans bekännelse i *Mein Kampf*, om vilsheten i en tid av lugn globalisering, är däremot hur banal som helst.

Det historiska sambandet är tydligt mellan ekonomisk tillväxt och demokratiska dygder som minskande främlingsfientlighet. Stagnation är bitterhetens bästa vän. Kommers föder framsteg, kontakter, civilisation.

Likväl finns det nu de, framför allt på kultursidorna, som sätter likhetstecken mellan kapitalism och fascism. Det bygger på ett monstruöst missförstånd om marknadsekonomin väsen.

Alla fria samhällen är kommersiella. Men alla kapitalistiska samhällen är naturligtvis inte fria. Inte ännu.

Att marknadsekonomin skapar välstånd likt ingen annan modell talar onekligen till dess fördel, men är egentligen inte huvudsaken. Först och störst kommer själva friheten.

Att skylla kapitalismen för fascismen är lika begåvat som att skylla krig på explosionsmotorn. I fel händer och utan restriktioner kan alla mänskliga påfund missbrukas.

En ännu vanligare tankekurpa är att ge kapitalismen skulden för miljöproblem, snarare än överbefolkning, förlegad teknik och poli-

.....

tiskt vanstyre. »This changes everything«, utropar Naomi Klein i sin senaste bestseller, där hon helt öppet använder klimatpaniken för att komma åt sitt verkliga hatobjekt:

The really inconvenient truth is that it's not about carbon – it's about capitalism. The convenient truth is that we can seize this existential crisis to transform our failed economic system and build something radically better.

Men förändrar detta verkligen allt? Naomi Klein baissade ju kapitalismen långt innan växthuseffekten toppade nyheterna. Planekonomi har konsekvent visat sig sämst för miljön, medan demokratierna gör vad de kan för att hantera kolproblemet.

Klein och hennes meningsfränder kör med opinionsbildningens mest primitiva tvåstegsraket. Först: förenkla. Sedan: överdriv. När sociala medier ersätter traditionell läsning kan detta bli en dominerande formel.

Förenklingen paras ofta med den desto krångligare postmodernismen som förnekar objektiva sanningar. Allt är i stället relationellt och kontextuellt. Identitetspolitik och symbolik tar över. Småsaker blir huvudsaker. Liberalismen blir en spottkopp.

Enligt en växande skola genomsyras Sverige av »den vita rasmaktsordningen«. Majoriteten jävlas dagligen med alla som faller utanför normen, men bara de kränkta vet hur rasismen känns. Därför måste man skärma av sig och börja tala *mer* om ras.

Följarna av denna offerkult uppmanas att misstänksamt »plocka sönder allt«, eftersom språket är ett maktredskap förgiftat av »vit-hetsnormer«. Det är en separatistisk plattform, dit bara rasifierade feminister och antirasister är inbjudna.

.....

Som om inte Sverigedemokraterna var ledsamma nog.

Svensk arbetsmarknad fungerar förvisso rätt illa. Men alla rasifierade gör sig en otjänst om de förkastar integrationstanken och tror att negativ särbehandling är vårt största samhällsproblem.

Demokratin har bara hundra år på nacken. Finanskrisen pågår fortfarande. En del saker tar tid, som att hitta avvägningen mellan rörlighet och trygghet när gamla jobb försvinner och ersätts av nya.

Visst är det ett haveri för svensk politik att ungdomar och utrikes födda har så hög arbetslöshet. Diskriminering kommer dock långt ner på listan över förklaringar, oavsett vad antirasisterna påstår.

Många feminister kräver också hundra procentig rättvisa enligt sin egen definition, nu genast på en gång. Extra skatt för män, könskvotering till bolagsstyrelser, lagstiftning mot sexistisk reklam, separata lönepåslag i »kvinnoyrken« även om det underminerar den svenska avtalsmodellen.

»Avskaffa vardagspusslet«, kräver Feministiskt initiativ, genom påtvingad sextimmarsdag för alla. Sammantaget blir det en katalog över styrning och förbud som har föga med frihet att göra, än mindre med realistisk ekonomisk politik.

Feminism borde väl betyda samma rättigheter och skyldigheter för bägge könen? Antirasism borde väl betyda alla människors lika värde? I stället har postmodernismens dimma förvandlat svart och vitt till grått.

Det råder ingen tvekan om hur rasifierade, antirasistiska feminister betraktar en liberal murbräcka som John F Kennedy. Denna privilegierade vita mansgris, USA-imperialismens lakej, kugge i det kapita-

.....

listiska förtrycket, omgiven av husnegrer, utan rätt att tala för de strukturellt förtryckta...

Sådan vänsterkritik kommer märkvärdigt nära känslösvallet från den amerikanska Södern som faktiskt tog livet av Kennedy. Han dog bara en gång men han skrev under sin dödsdom många gånger genom att utmana just rasister och förtryckare, till exempel när delstaten Alabama vägrade släppa in sina första svarta studenter på college 1963:

We are confronted with a moral issue, as old as the scriptures
and as clear as the American constitution.

Sedan läste presidenten lusen av alla amerikanska rasister på bästa sändningstid, frågade om de ville byta skinn med landsmän som förvägrades rätten att rösta, studera, gå på vilken buss eller restaurang de ville. Det var en gammaltestamentlig straffpredikan om rätt och fel.

Det var undantaget som bekräftar regeln att frihetens profeter aldrig får tappa tålamodet.

